

Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Кафедра педагогіки початкової освіти

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор _____

“ _____ ” _____ 2019 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Основи природознавства і суспільствознавства

(шифр і назва навчальної дисципліни)

Галузь знань _____ 01 «Освіта/Педагогіка» _____
(шифр і назва напряму підготовки)

Спеціальність _____ 013 «Початкова освіта» _____
(шифр і назва спеціальності)

Факультет _____ Педагогічний _____
(назва факультету)

Івано-Франківськ – 2019 рік

Робоча програма Основи природознавства і суспільствознавства
(назва навчальної дисципліни)
для студентів 1 курсу спеціальності «Початкова освіта».

Робоча програма складена кандидатом педагогічних наук, доцентом кафедри педагогіки початкової освіти **Сливкою Л.В.**

Робоча програма схвалена на засіданні кафедри педагогіки початкової освіти (протокол № __1__ від __28 серпня__ 2019 р.)

Завідувач кафедри _____ **Оліяр М.П.**
підпис прізвище, ініціали

Затверджено науково-методичною радою педагогічного факультету (протокол № __1__ від __30 серпня__ 2019 р.)

Голова науково-методичної ради педагогічного факультету _____ **Кондур О.С.**
прізвище, ініціали

Директор / Декан _____ **Кондур О.С.**
підпис прізвище, ініціали

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів –	Галузь знань 01 «Освіта/Педагогика»	Нормативна	
	Спеціальність 013 Початкова освіта		
Модулів – 1		Рік підготовки:	
Змістових модулів –		1-й	1-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання		Семестр	
Загальна кількість годин – 90		1-й	1-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 1	Освітній рівень: бакалавр	12 год.	8 год.
		Практичні, семінарські	
		18 год.	2 год.
		Лабораторні	
		__ год.	__ год.
		Самостійна робота	
		60 год.	80 год.
Індивідуальні завдання:			
_____ год.			
Вид контролю:			
екзамен			

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання: 34% / 66%

для заочної форми навчання – 11% / 89%

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу «Основи природознавства і суспільствознавства» (далі – ОПіС) – формувати у майбутніх учителів початкових класів знання і уявлення щодо проблеми взаємодії природи і суспільства, природного середовища як цілісної матеріальної системи, сутності основних процесів і явищ, які відбуваються в географічній оболонці, розмаїття флори і фауни планети Земля, а також – соціалізації особистості, соціально активної особистості, яка усвідомлює свою належність до різних елементів етносоціального й соціально-культурного середовища, здатної розуміти значення життя як найвищої цінності, усвідомлення переваги чеснот, цивілізаційних норм, настанов та якостей, притаманних громадянину демократичного суспільства.

Здобуті студентами знання і уявлення повинні стати підґрунтям їхньої підготовки до викладання природознавства та «Я у світі» в початковій школі.

Завдання курсу:

- Розкрити сутність основних процесів і явищ, які відбуваються в географічній оболонці, ознайомити студентів із розмаїттям флори і фауни нашої планети;

- сформуванню уявлення студентів про проблему взаємодії природи і суспільства;

- сформуванню наукового світогляду майбутнього вчителя початкової школи;

- розширити уявлення студентів про природне середовище як цілісну матеріальну систему, компоненти якої знаходяться у постійному розвитку і взаємодії.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати:**

- основні фізико-географічні поняття та сутність процесів, які відбуваються в географічній оболонці Землі;
- існуючі тісні взаємозв'язки між географічними об'єктами, процесами і явищами;
- будову і походження Всесвіту та нашої Сонячної системи;
- характеристики планети Сонячної системи Земля;
- природні зони світу, України;
- головні особливості царств Рослин і Тварин;
- будову, процеси життєдіяльності та різноманітність рослин і тварин, їх роль у природі та житті людини;
- методологічне підґрунтя формування екологічних акцій в навчально-виховному процесі початкової школи.

вміти:

- орієнтуватися на карті щодо макроформ рельєфу, складових частин Світового океану;
- пояснювати найважливіші процеси у географічній оболонці Землі та взаємозв'язки між природними компонентами ландшафту;
- здійснювати порівняльну характеристику планет Сонячної системи;

- визначати місцевий, поясний час, пояснювати наслідки річного, добового рухів Землі;
- порівнювати природні зони (на основі використання карт природних зон);
- пояснювати причини різноманітності природних зон України та виявляти ознаки пристосування рослин і тварин кожної природної зон до умов існування;
- володіти способами діяльності та моделями поведінки, які відповідають європейським та вітчизняним нормативно-правовим засадам, враховують інтересам та потребам громадян, передбачають повагу та взаєморозуміння між людьми;
- аналізувати літературу з природознавства і суспільствознавства.
- виготовляти необхідний наочний дидактичний матеріал.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Основи землезнавства

Тема 1. Планета Земля як геосистема

Сонячна система та Всесвіт. Молочний Шлях – наша Галактика. Сонячна система, її склад та загальний план будови. Гіпотези походження планет Сонячної системи.

Загальна характеристика планети Земля. Форми та розмір Землі. Рух Землі навколо Сонця і календар. Наслідки річного руху Землі: зміна пір року, сезонні ритми в природі, теплові пояси та їх особливості. Обертання Землі навколо осі та його наслідки: зміна дня і ночі, широта зональність у розподілі тепла, полярне стиснення, відхилення рухомих тіл, виникнення припливної хвилі, різниця у часі на різних меридіанах, добові ритми в природі.

Будова Землі та її фізичні особливості. Внутрішня будова Землі. Фізичні особливості Землі. Рельєф та його формування. Хімічний склад земної кори.

Водна оболонка Землі. Поняття про гідросферу. Вода на Землі, найважливіші її властивості та характеристики. Кругообіг води у природі. Вода – розчинник; розчинні та нерозчинні речовини. Світовий океан та його частини. Моря. Річки. Озера та болота. Підземні води.

Повітряна оболонка Землі. Хімічний склад та властивості повітря. Будова атмосфери. Температура повітря. Вода в атмосфері та опади. Атмосферний тиск та рух повітря. Погода та клімат.

Тема 2. План і карта.

Горизонт. Сторони горизонту. Орієнтування на місцевості за допомогою сонця, компаса і місцевих ознак.

Поняття про план місцевості і географічну карту; спільні та відмінні характеристики. Масштаб, його види, класифікація карт за масштабом. Градусна сітка. Відомості про географічний та магнітний меридіан. Азимут. Картографічні проекції. Спотворення, які виникають при переході від поверхні еліпсоїда до площини.

Умовні позначення на плані та фізико-географічних картах. Географічна сітка карти, її елементи. Географічні координати – широта та довгота, їх визначення. Способи зображення об'єктів та явищ на планах та картах.

Класифікація географічних карт: за змістом, територіальним охопленням, призначенням, способом використання. Карты і атласи для початкової школи, їх особливості.

Змістовий модуль 2. Біологія рослин. Біологія тварин

Тема 3. Біологія рослин

Нижчі форми клітинного життя. Дроб'янки. Бактерії як прокаріотичні організми. Віруси. Гриби: слизовики, справжні гриби, лишайники.

Сучасна класифікація рослинного світу.

Рослини – організми; ознаки, властиві організмам.

Нижчі рослини (водорості): особливості життєдіяльності, будова. Значення водоростей у природі та житті людини.

Вищі рослини. Вищі *споріві* рослини. Мохоподібні, папоротеподібні, їх характеристика. Особливості будови та життєвого циклу мохоподібних та папоротеподібних на прикладах основних представників. Класифікація, живлення, розмноження мохоподібних та папоротеподібних. *Насінневі* рослини: голонасінні (хвойні) і покритонасінні (квіткові), їх характеристика. Відмінні особливості насінних рослин від споривих. Сучасна класифікація покритонасінних (квіткових). Характеристика класів та основних родин покритонасінних (квіткових) рослин. Значення покритонасінних (квіткових) в

природі та житті людини. Пристосування квіткових рослин до різних умов життя. Вологолюбні, посухостійкі, світлолюбні, тіньовитривалі рослини.

Органи рослин та їх функції.

Вегетативні органи рослин. *Корінь*, його будова і функції. Розміри та типи кореневих систем. Видозміни кореня. Особливості будови коренеплодів. *Стебло*, пагін, будова і функцій. Розміри та форма стебла, типи стебла. Класифікація бруньок. Будова вегетативної, генеративної та вегетативно-генеративної бруньок. Видозміни стебла і пагона. Вегетативне розмноження рослин стеблами і пагонами. *Листок*, його будова і функції. Морфологічна та анатомічна будова листка. Метаморфози листків. Пластичність листкової пластини до умов зовнішнього середовища.

Генеративні органи рослин. *Квітка*, суцвіття, будова і функції. Способи розмноження рослин. Визначення квітки та її функції. Будова типової простої і подвійної квіток. Андроцей, гіней. Умовні позначення частин квітки, формула квітки. Суцвіття, типи суцвіть. *Насінина*, *плід*, будова і функції. Проростання насіння. Визначення насіння і плода, їх функції. Запилення, типи запилення. Утворення насіння і плода. Класифікація і будова насінна та плодів. Проростання насіння. Будова молодих паростків.

Тема 4. Біологія тварин

Загальна характеристика Підцарства Одноклітинні (Найпростіші): тип Саркоджгутикові, тип Апікомплекси (Споровики), тип Інфузорії. Значення найпростіших: у природі, у житті людини.

Загальна характеристика Підцарства Багатоклітинні: Тип Кишковопорожнинні, Тип Плоскі черви, Тип Круглі черви, Тип Кільчасті черви, Тип Молюски, Тип Членистоногі, Тип Хордові.

Нижчі безхребетні тварини. Загальна характеристика Підтипу Кишковопорожнинні. Клас Гідроїдні, Клас Сцифоїдні, Клас Коралові. Значення кишковопорожнинних. Загальна характеристика Типу Плоскі черви. Клас Війчасті, Клас Сисуни, Клас Стьошкові. Загальна характеристика Типу Круглі черви (Первиннопорожнинні). Клас Багатошетиноківі, Клас Малошетиноківі, Клас П'явки. Значення Круглих червів. Профілактика гельмінтозів.

Вищі безхребетні тварини. Загальна характеристика Типу Кільчасті черви. Значення кільчастих червів. Загальна характеристика Типу Молюски. Клас Червононогі, Клас Двостулкові, Клас Головоногі. Значення молюсків. Загальна характеристика Типу Членистоногі. Загальна характеристика класу Ракоподібних. Значення ракоподібних. Загальна характеристика підтипу Трахейнодишних: клас Багатоніжок, клас Комах. Типи розвитку комах та порівняльна характеристика рядів комах. Значення комах. Підтип хеліцерові (Павукоподібні). Загальна характеристика класу Павукоподібних. Значення павукоподібних.

Хребетні тварини. Тип Хордові: особливості будови і життєдіяльності.

Загальна характеристика класу Головохордові. Загальна характеристика надкласу Риби.

Загальна характеристика класу Земноводні. Порівняльна характеристика рядів земноводних.

Загальна характеристика класу Плазуни. Порівняльна характеристика рядів плазунів.

Особливості класу Птахи. Класифікація птахів за дальністю переміщення. Порівняльна характеристика надрядів і рядів класу Птахи. Екологічні групи птахів. Значення птахів.

Особливості класу Ссавці. Порівняльна характеристика систематичних груп ссавців. Екологічні групи ссавців.

Класифікація тварин за способом живлення: рослиноїдні, хижаки, усеїдні. Ланцюги живлення.

Змістовий модуль 3. Краєзнавство

Тема 5. Природа материків

Розселення людей на Землі. Чисельність населення Землі, її зміна.

Материки, океани і частини світу на географічних картах.

Природа океанів: Тихий океан, Атлантичний океан, Північний льодовитий океан, Індійський океан.

Євразія – найбільший материк. Рослинний і тваринний світ Євразії. Африка – найспекотніший материк Землі. Рослинний і тваринний світ Африки.

Північна Америка. Рослинний і тваринний світ Північної Америки. Південна Америка. Рослинний і тваринний світ Південної Америки. Австралія – найсухіший материк. Рослинний і тваринний світ Австралії. Антарктида – найхолодніший материк. Рослинний і тваринний світ Антарктиди.

Тема 6. Природа України

Природа України. Рельєф та клімат. Корисні копалини, їх види. Водні ресурси. Водойми. Озера і болота. Чорне море. Азовське море. Ґрунти. Тваринний і рослинний світ. Природні зони України.

Змістовий модуль 4. Основи суспільствознавства

Тема 7. Людина як частина суспільства

Розвиток людини протягом життя. Життя людини – найвища цінність.

Соціокультурні фактори регуляції людської поведінки. Свобода і необхідність свободи у людському житті. Спілкування як основа соціальної взаємодії. Суспільство як сукупність соціальних груп. Суспільство як система. Відкрите і закрите суспільство. Соціальні інститути. Сім'я як соціальний інститут і як мала група. Вікові групи. Молодь як соціальна група.

Тема 8. Соціальні норми та їх значення.

Виникнення права як досягнення древніх цивілізацій. Норми моралі і норми права. Соціальні конфлікти та шляхи їх розв'язання. Соціальні зміни: еволюція і революція.

Сутність держави. Основні функції держави. Форми держави. Державний суверенітет. Громадянське суспільство і його сутність. Формування громадянського суспільства.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усьог о	у тому числі					усього	у тому числі				
л		п	лаб	інд	с.р.	л		п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Основи землезнавства												
Тема 1 Планета Земля як геосистема.	22	4	6			12	16	2				14

Тема 2 План і карта.	4	2				2	12	2				10
Разом за змістовим модулем 1	26	6	6			14	28	4	2			24
Змістовий модуль 2. Біологія рослин. Біологія тварин												
Тема 3. Біологія рослин	14	2	4			8	14	2				12
Тема 4. Біологія тварин	18		4			14	14					14
Разом за змістовим модулем 2	32	2	8			22	28	2				26
Змістовий модуль 3. Краєзнавство												
Тема 5. Природа материків.	12		2			10	8		2			6
Тема 6. Природа України	4	2				2	6					6
Разом за змістовим модулем 3	16	2	2			12	14		2			12
Змістовий модуль 4. Основи суспільствознавства												
Тема 7. Людина як частина природи і суспільства.	6	2	2			2	12	2				10
Тема 8. Соціальні норми та їх значення.	10					10	8					8
Разом за змістовим модулем 3	16	2	2			12	20	2				18
Усього годин	90	12	18			60	90	8	2			80

5. Теми семінарських занять

6. Теми практичних занять

Денна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Планета Земля як геосистема. Земля у Сонячній системі. Фізичні особливості Землі	2
2	Планета Земля як геосистема. Водна оболонка Землі	2
3	Планета Земля як геосистема. Повітряна оболонка Землі	2

4	Біологія рослин	2
5	Біологія рослин.	2
6	Біологія тварин	2
7	Біологія тварин	2
8	Природа материків	2
9	Людина як частина природи і суспільства	2

Заочна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Природа материків	2

8. Самостійна робота

Денна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Змістовий модуль 1.	
1	Планета Земля як геосистема	12
2	План і карта.	2
	Змістовий модуль 2.	
3	Біологія рослин	8
4	Біологія тварин	14
	Змістовий модуль 3.	
5	Природа материків	10
6	Природа України	2
	Змістовий модуль 4.	
7	Людина як частина природи у суспільстві	2
8	Соціальні норми та їх значення	10
	Разом	60

Заочна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Змістовий модуль 1.	
1	Планета Земля як геосистема	14
2	План і карта.	10
	Змістовий модуль 2.	
3	Біологія рослин	12
4	Біологія тварин	14
	Змістовий модуль 3.	
5	Природа материків	6

6	Природа України	6
Змістовий модуль 4.		
7	Людина як частина природи у суспільстві	10
8	Соціальні норми та їх значення	8
	Разом	80

9. Індивідуальні завдання

10. Методи навчання

лекції, практичні із застосуванням традиційних та інноваційних методів навчання (тренінги, ділові ігри, проектні методики тощо)

11. Методи контролю

поточне оцінювання, контрольні роботи і тести, оцінювання проектів, підсумкова контрольна робота, екзамен.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Денна форма навчання

Поточне оцінювання					Самост. робота	Екзам ен	Сума
ЗМ 1	ЗМ 2		ЗМ 3	ЗМ 4			
T1, T2	T3	T4	T5, T6	T7, T8			100
5+с.р.	5+с.р.	5+с.р.	5+с.р.	5+с.р.	25	50	

Заочна форма навчання

Поточне оцінювання		Самост. робота	Екзамен	Сума
25				
		25	50	

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80 – 89	B	добре	
70 – 79	C		
60 – 69	D	задовільно	
50 – 59	E		
26 – 49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання

0-25	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни
------	----------	--	---

A «відмінно» (90-100 балів). Теоретичний курс засвоєно повністю, без прогалин, необхідні практичні навички роботи із засвоєним матеріалом сформовані, всі передбачені програмою завдання виконані, якість їх виконання оцінена балом, близьким до максимального.

B «дуже добре» (80-89 балів). Теоретичний курс засвоєно повністю, без прогалин, необхідні практичні навички роботи із засвоєним матеріалом в основному сформовані, всі передбачені програмою завдання виконані. Студент використовує першоджерела і основну літературу. Мають місце несуттєві помилки в поясненні деяких аспектів дисципліни.

C «добре» (70-79 балів). Теоретичний курс засвоєно повністю, без прогалин, необхідні практичні навички роботи із засвоєним матеріалом сформовані недостатньо, всі передбачені програмою завдання виконані, якість виконання кожного з них не оцінена максимальним балом, деякі завдання виконані з помилками..

D «задовільно» (60-69 балів). Теоретичний зміст курсу засвоєний частково, але прогалини не мають суттєвого характеру, необхідні практичні навички роботи з засвоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених програмою завдань виконані, деякі з виконаних завдань, можливо, містять помилки. Незнання першоджерел і додаткової літератури. Наявність хибних тлумачень при аналізі практичних завдань. Відсутність логічно обґрунтованих висновків.

E «достатньо» (50-59 балів). Теоретичний зміст курсу засвоєний частково, деякі практичні навички роботи не сформовані, більшість з передбачених програмою завдань не виконані, або якість виконання деяких з них оцінена балом, близьким до мінімального.

FX «умовно незадовільно» (26-49 балів). Теоретичний курс засвоєний частково, необхідні практичні навички роботи не сформовані, більшість з передбачених програмою завдань не виконані, або якість виконання деяких з них оцінені балом, близьким до мінімального. При додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань. Відсутні навички опрацювання базової літератури дисципліни.

F «безумовно незадовільно» (1-25 балів). Теоретичний зміст курсу не засвоєний, необхідні практичні навички не сформовані, усі виконані завдання містять грубі помилки, додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не приведе до підвищення якості виконання навчальних завдань.

13. Методичне забезпечення

- конспекти лекцій з навчальної дисципліни;
- плани практичних занять;
- навчально-методичне забезпечення самостійної роботи студентів;

- засоби контролю і самоконтролю;
- список базової і додаткової літератури;
- роздатковий матеріал.

14. Рекомендована література

Базова

1. Бакка Т.В. Людина і світ: підручник для 11 кл. загальноосвітнього навчального закладу: (рівень стандарту, академічний рівень, профільний рівень) / Т.В. Бакка, Л.В. Марголіна, Т.В. Мелешенко. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013. – 240 с.

2. Богуш А.М. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш. – Вид. 2-е. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. – 408 с.

3. Васютіна Т.М., Сав'юк Г.П., Сав'юк М.І. Основи природознавства: землезнавство. Навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Початкова освіта». – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2014. – 130с.

4. Гільберг Т.Г., Сак Т.В. Природознавство: підручник для 4-го класу загальноосвітнього навчального закладу. – 2-ге вид. – К.: Генеза, 2016. – 176 с.

5. Карапузова Н.Д., Карапузова І.В., Помогайбо В.М., Починок Є.А. Основи природознавства. Інтегрований курс: підручник для студентів вищих навчальних закладів освіти / за ред. В.М. Помагайбо. – К.: Академія, 2014. – 476.

6. Лисенко Н.В. Теорія і практика екологічної освіти: педагог – дошкільник: Монографія / Н.В. Лисенко. – Івано-Франківськ, 2007. – 626 с.

7. Яришева Н.Ф. Основи природознавства: Природа України: навчальний посібник. – К.: Вища школа, 2010. – 335 с.

Додаткова

1. Богуш А.М. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш. – Вид. 2-е. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. – 408 с.

2. Височан Л.М. Гра як засіб вивчення освітньої галузі «Природознавство» в початковій школі // Young Scientist. – 2014. – №4. – С.49-52.

3. Гончаренко А. М. Від душі до душі (світ природи Бориса Грінченко у творах для дітей): навчально-методичний посібник / А. М. Гончаренко. – К.: Видавничий дім «Слово», 2015. – 176 с.

4. Лисенко Н.В. Еко – око: дошкільник пізнає світ природи: навчально-методичний посібник / Н. В. Лисенко. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. – 352 с.

5. Методика ознайомлення дітей з природою: хрестоматія / укладач Н.М. Горопаха. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. – 432 с.
6. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч. I. Від народження до трьох років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова [та ін.]; наук. кер. О. Л. Кононко. – Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2015. – 204 с.
7. Сливка Л.В. Екологія дитинства: [навч.-метод. посіб.] / Л.В. Сливка. – Івано-Франківськ: НАІР, 2014. – 164 с.
8. Тагліна О.В. Я у світі: підруч. для 4 класу загальноосвіт. навч. закл. / О. В. Тагліна, Г. Ж. Іванова. — Х. : Вид-во «Ранок», 2015. – 144 с. : іл.
9. Хлонь Надія. Формування професійної спрямованості майбутніх учителів у процесі вивчення курсу «Основи природознавства: землезнавство» // Молодь і ринок. – 2015. – № 6. – С. 72-76.